

THE CHITTAGONG HILL TRACTS.

BY

CAPT. THOMAS HERBERT LEWIN,

Deputy Commissioner of the Chittagong Hill Tracts.

Calcutta :

PRINTED AT THE BENGAL SECRETARIAT PRESS.

1873.

TO THE READER.

A HILL BLESSING.

အသက်ရှေ့စေ။ဘိုးကင်းစေ။အသက်တထောင်ရှေ့လေစေ။
ဒေ.ထက်မကကြီးလေစေ။တစေ.ချကောတမုံရလေစေ။
တာင်းထိုင်းတထိုင်းမြော်လေစေ။ကြီးကြီးမင်းရာရလေစေ။

MAY you live long, and may all dangers be absent from your path; may you live a thousand years and even longer than that; may every seed you sow bring you a bushel; may your desires be exceeded; may you attain to high preferment. Thato! thato! thato!

PREAMBLE.

Proverbs should be honoured even as we honour old men full of wisdom and experience.

A PROVERB has been defined as “a short sentence or phrase in common use, containing some trope, figure, homonymy, rime or other novelty of expression.” A pithier, and perhaps more aculeated, expression has defined proverbs to be “the wit of one and the wisdom of many;” and the latter definition is certainly the truer with regard to the Hill proverbs here collected. These serve the people as a system of mnemonic wisdom and repartee, while to the historian as well as the general observer they are of the highest interest, as affording the most trustworthy and lasting indications of the internal economy, manners and customs, virtues and vices, of the race to whom they belong.

The sayings collected here are proverbs of the Khiongtha, the “sons of the river,” a wild and simple people of Burmese extraction, speaking a patois of the Burmese language and following Buddhistic tenets, who reside in the Hill Tracts of Chittagong.

These are their proverbs, household sayings, fireside weapons, wherewith the straggling olive branch is pruned into subjection, the unruly helpmeet is curbed, and growing anger quenched,—not taken from books and musty records of the past, but obtained from the lips of men and women, old and young, on the hill-side, in the forest, or beside the vast earthen hearths of the hill homesteads.

This is the oral teaching of the elders; here we find the worldly wisdom of manhood with its flouts and fleers at the sex, which are more or less distinctive of the proverbial wisdom of all countries; here are clearly traceable the character and customs of the people. The depth of religious sentiment permeating the nation can be traced in the absence of all irreverent allusion to the priesthood. From proverb 43 one notes a leading characteristic of the Buddhist religious ceremonial, while in No. 51 you have the sign of a people curious in their social habits and courteous in observance. No. 176 again sets forth the kind and tender relations existing between the sexes. The whole life of a people is to be found in their proverbs; life social and exterior, life private and of the family, are depicted, as in a mirror, with a fidelity and exactitude of detail that is rarely to be found in the pages of history. The proverbs of the Khiongtha indeed are specially pictorial and full of local colour; and used as they are among the people as social hammers wherewith to drive home the nail of discourse and clinch it with conviction, they may be regarded as the very habit of daily life in which all persons, high and low, live and move.

The greater part of the sayings here given are in the original language quaintly and aptly rhymed,—the words often times sparkling with play of double meaning; this unfortunately is lost in the translation.

The main peculiarity of a proverb is that it should combine brevity of expression with some simile or sentiment which would strike the fancy of the hearer: hence many of these Hill sayings must be classed rather as aphorisms than proverbs. In some cases, however, the first line would seem to be the proverb—short, terse, glittering, stenographic; while the lengthy, and sometimes lumbering, tail is tacked on as moral or explanation.

It is a difficult task to transfer proverbs, the idiomatic expression of a people's thoughts and habits, from one language to another. Like a delicate flavoured wine, they are apt to lose strength by being poured from one vessel into another. A thorough appreciation of, and affection for the people from whom those sayings emanate, is the only shield I can place between myself and the over-true Italian proverb "*Traduttori, traditori*"—*Translators, traitors*.

THOMAS LEWIN.

Rangamuttee, Chittagong Hills, 12th June 1872.

HILL PROVERBS.

သွေးဓမ္မများသော်။သန်ခဲကုံလျက်ဒါးမထက်။

ဆိုဌများသော်စကားပေါ့ပျက်သားမရှက်။

Much sharpening blunts a knife, much scolding renders a child shameless.

၂ ကြွက်ကိုမာန်ပါ၍။အိမ်ကိုမီးထိုက်သည်။

He got angry with the rat and set fire to the house.

[English synonym.—“He cut off his nose to spite his face.” The same proverb occurs in Telegu.]

၃ ထမင်ပေးသည့်ထမင်ကိုမစား။ချွန်အိမ်တက်ပျာရှာမရ။

He that will not eat what is offered him, will search in seven houses afterwards vainly.

[English synonym.—“He that will not when he may, when he will, he shall have nay.”]

၄ မဖွတ်ဘဲကိုမဖြူ။မတူဘဲကိုမရ။

Without washing nothing is whitened, equals can only associate with equals.

၅ မဆိုသော်မသိ။မတီးသော်မမြည်။ငယ်ကြွေးကျောင်းမှာပေပုတ်ကေ။

No blow no sound, no speech no knowledge. You cannot hear the small drum in the monastery unless it is struck.

[That is, you cannot tell what a man means unless he speaks.]

၆ မခေါ်ဘဲကိုမထူးရ။မဆိုဘဲကိုမသိရ။

No call no reply, no speech no knowledge.

[This has a similar signification to the previous proverb.]

၇ အိုင်နှင့်နှင်ကားကြာမပေါက်။တောင်နှင့်နှင်ကားနံသာမရေ။လှူနှင့်နှင်ကားပညာမရေ။

Every tank will not produce water-lilies, nor do sweet-scented trees grow on every hill. It is not every man who is wise.

၈ အလုပ်သည်။အကြံသည်အေး၏။

Work below wisdom.

၉ ရှေ့နေကောင်းလျက်လက်ဆောင်ဖျက်။မင်းကားကောင်းလျက်မင်္ဂလာပေးဖျက်။

A bribe misleads the courtier, the courtier misleads the king.

၁၀ တုံးအောက်ကိလျှို့ကားခြစားသည်။လူအောက်ကိလျှို့ကားအကြံရသည်။

10. The white ants covertly eat anything under a log, misfortune covertly teaches those under a cloud.

၁၁ သုစားကြွင်းကိုစား။သုဆိုကြွင်းကိုမဆိုကဲ့။

You may eat the leavings of others, but do not retail their words.

[This refers to those who deal in second-hand wit and wisdom.]

၁၂ သုတပည့်ခံမှ။သုဆရာဖြစ်သည်။

It is only the pupils who become masters.

၁၃ ဟင်းညှိုးညှိုးကားအိုးမှာပွင့်သည်။လူညှိုးညှိုးကားစွဲမှာပွင့်သည်။

Dry vegetables expand in the pot, cold people thaw at a feast.

၁၄ ကိုယ်ကားဆင်းရဲသု။စားသောခါလက်ခွဲသား။

A poor man must needs have salmon for his dinner.

[Alluding to the improvidence of the poor. English.—“A proud mind and a poor purse are ill met.”]

၁၅ ဝတ်ကားမဝတ်စဖူး။အရှင်မလက်မှာရွှေလက်စွတ်ကိမြှင်ဖူးသည်။

I do not wear a gold ring, but my mistress does!

၁၆ လက်ထဲမှာရူးရူးလျှင်မခံချင်။မျိုးဆွေကျန်ဖြစ်လျှင်မခံချင်။

A thorn under the nail is unendurable, so it is to have a relation in slavery.

[This alludes to the anxious condition of those whose friends or relatives may have been carried into captivity by the wild border tribes.]

၁၇ စကားကောင်းကကျောင်တန်ဆာ။စကားပျက်ကားမင်းတန်ဆာ။

Give good words to the priest, sweet words to the king.

[The eternal fitness of things. Reverence where it is due, flattery where it will tell.]

၁၈ ခရီးရောက်သိုက် တက်မည်ခိုက်ကိုငိတ်ကြိုက်မဆိုကဲ့။

Do not talk on important matters to one just arrived from a journey.

၁၉ အိပ်ခိုးထက်ရန်ရှမရှာကဲ့။

Seek no quarrel with one who is just awakened.

[This would have some affinity with our English proverb, "Let sleeping dogs lie."]

၂၀ မိုဃ်ကြီးထိန်ကားကံပေါက်သည်။ ပြောရှများကားရန်ဖြစ်သည်။

20. By constant rain the dykes burst, by constant nagging strife breaks forth.

၂၁ နွားရှကတွန်ကျူးသည်။

You have put the plough before the cow.

[Or as we have it, "The cart before the horse."]

၂၂ နာရှများကားသေသည်။ လျော်ရှများကားကြေသည်။

Continual sickness causes death, continual extravagance causes ruin.

၂၃ ဘူးခေါင်းကွဲမှခေါင်းပိုက်သည်။ လှမြိုက်နံ့မှအကြံရသည်။

He let the pot fall and *then* tucked up his waist cloth: the bright ideas of fools always come *afterwards*.

[English synonyms.—"He shut the door after the steed was stolen." "After death the doctor."]

၂၄ တီးရှများကားပန်ကျင်းမြည်သည်။ ဆိုရှများကားမယားအောင်သည်။

Repeated blows make the drum sound, a wife gains her end by often asking.

၂၅ ဆင်ရဲလိုဆံချေးလှာသည်။ သန်းရှာခိုင်းသည်။

He came up to borrow rice, they set him down to search for lice.

၂၆ စာတတ်မှစကားတတ်သည်။ စကားတတ်မှထူမင်းဝသည်။

From reading comes speech (fluency of), from speech comes a full belly.

၂၇ ကျွေးကားဝပ်ဗျူ။ ကျွန်ကားဝမ်းပါတ်။ ဝါးမှာသပြေတိ။

Choose a cow by her fatness, a slave by his leanness, a knife by its temper.

၂၈ ကျွန်မပြည့်ဗွေလှော်လည်းရန်းဝ။ ကျင်သံလှော်လည်းရန်းဝ။

The strong man set forth to row to Rynwa, but Braybway the slave girl did as much.

[This in derision of boastful pretentiousness combined with small performance.]

၂၉ မြိုးသားဝါးချာငြိန်လေပြီ။ သင့်ထိုဝါးမလွတ်ဖူးငြိန်မည်။

Five hundred doves have been trapped, I also may be caught in the same way.

[This is more a quotation than a proverb. It is used to reprove rashness of youth.]

၃၀ သုချောင်းဝင်ကေ။ ပေါင်းကိရှုံ။ သုရွာလားကေပေါင်ကိရှုံ။

30. If you go into a strange river, take down your flags; if you go into a strange village, take the strut out of your walk.

၃၁ သူရွာလားကေကြက်မ။ ကိုယ်ရွာလားကေကြက်ဖ။

In your own village crow and be cock; but when you're in another, you must be a hen.

[English.—“ Every cock is proud on his own dunghill.”]

၃၂ အိပ်ရာကောင်းသိုင်းမအိပ်ရာ။ စားရာကောင်းထိုင်းမစားရာ။

Though the bed be good, do not sleep too much; if the dinner be good, do not eat too much.

၃၃ ရေကိုလည်းအကျွမ်းမဝင်ရာ။ မီးကိုလည်းအကျွမ်းမဝင်ရာ။ ကိုလည်းအကျွမ်းမဝင်ရာ။

Fire and water are bad friends for a man to have, so is the friendship of a king.

၃၄ မတတ်ကေသင်။ မစင်ကေဆေး။ မသိကေမေး။

If you are dirty, wash; if you are ignorant, learn; if you don't know, find out.

[Anglicé.—“ Ask about and find out.”]

၃၅ မပေါင်းမည်ဆိုကာ မစတ်။ စားစေလိုကေမနတ်သေး။

If you do not wish an acquaintance, avoid any connection; the dinner is never ready when the unwelcome guest arrives.

၃၆ နှဉ့်ကိုခွာသည်ထမင်း။ မိမိကိုခွာသည်လင်ရင်း။

A child is weaned from its mother by rice, a woman is weaned from her mother by a husband.

၃၇ အလုပ်ကောင်းသော်သူကောင်းဖြစ်စရာ။ အလုပ်တုံ့သော်သူကျွန်ဖြစ်စရာ။

The diligent become wealthy, the idle become slaves.

၃၈ မြေကိုချစ်ကူးတိဖြစ်သည်။ ဘင်းကိုချစ်ကူးကျွန်ဖြစ်သည်။

Those who are fond of earth become worms, he who is fond of
'bhang' becomes a slave.

၃၉ ငပုတ်မှာလောက်။ မိမ္မလှမှာရှောက်။

Rotten fish produces worms, a beautiful wife produces adulterers.

[Anglic. — 'Where the carcass is, thither will the eagles be gathered together.]

၄၀ ကျောင်းကိုမြင်ကော့ခိုးသည်။ ရှောက်ကိုမြင်ကော့ချင်သည်။

40. People make salutation on seeing a monastery, women laugh when
they see their lovers.

၄၁ တောင်အိုကော့ချောက်။ လူအိုကော့မျှောက်။

Years turn hills into valleys, age makes men into monkeys.

၄၂ အိုးကောင်းလိုကော့စတ်။ မိမ္မကောင်းလိုကော့စတ်။

If you want a good pot, sound it first ; if you want a good wife, know
her first.

၄၃ သုခားရှေ့မှာပန်း။ ကျောင်းရှေ့မှာဆွမ်း။

Offer to god flowers, to the priests food.

၄၄ တားရှေ့မှာတွင်း။ မိမ္မရှေ့မှာဗန်း။

Spread pân and betel before guests, lay presents before a woman.

၄၅ လှေမှာထိုးဝါး။ ပညာမှာစကား။

As a pole punts a boat, so does speech assist wisdom.

၄၆ ပညာတတ်လျက်။ အကျင့်ဖျက်သည်။

Even a wise man may err.

၄၇ ဝါးတလုံနှင့်ဖေါင်မဖြစ်။ နှုန်းတလုံနှင့်လည်ဆီမဖြစ်။

You can't make a raft of a single bamboo, neither is oil produced from
a single sesamum seed.

[“ One swallow does not make a summer.”]

၄၈ ခွေးကားအရိုးခင်သည်။လူကားအမျိုးခင်သည်။

Dogs are generally fond of bones, and men of their relatives.

၄၉ အိုင်ချင်းကောင်းနေသည်။မင်္ဂလာကောင်းကေပြည်သားငြိမ်းသည်။

A cool pool, plenty of fish ; a good king, a happy people.

၅၀ ခရီးတွင်သည်။ရွာစည်လမ်းမသိ။

50. He is a great traveller, but does not know the road to his own village.

၅၁ စားဖို့မတတ်ကေသေသည်။ထိုင်ဖို့မတတ်ကေအရှက်ရသည်။

He who does not know how to eat, dies ; one who does not know how to sit, gains shame.

[The Burmese attach great consideration to the different postures of sitting. The legs must be placed in one position when in the presence of superiors, and in another when with equals or inferiors. The chair is not a national institution.]

၅၂ ဝါးနှင့်ဝါးချည်သည်။ဆင်နှင့်ဆင်ဖမ်းသည်။

Bamboos are tied with bamboos, and elephants are caught by elephants.

[Anglicé.—“Set a thief to catch a thief.” The houses are all built of bamboos, which are fastened together by strips of bamboo twisted into string. Elephants are caught by decoy tame elephants.]

၅၃ ငါးဖိုက်ကိုမြင်ကေ။ငါးကင်ရေမှာပြန်။ငါးဖိုက်လည်ချွတ်။ငါးကင်လည်လွတ်။

He saw a fish in another's net and threw his own catch into the water again ; he did not catch another such as he had seen, while he lost that which he had already caught.

[This answers to our fable of the dog and the shadowy bone.]

၅၄ စပါးလုံးထက်ဆန်ကြီးသည်။မုတ်ဆိတ်ထက်သွားရှေ့သည်။

The rice is bigger than the paddy, and your teeth are longer than your beard.

[Anglicé.—“Your tongue is longer than your teeth.” Paddy is unhusked rice.]

၅၅ အဝေးသားကိုချစ်ပါသောငွေ့စူးစမ်းလေ။

Enquire well before you swear friendship with a stranger.

၅၆ မိမိချစ်သည်အိုပုတ်ကေ။ယောက်ျားချစ်သည်မယားငယ်။

A housewife likes a small pot, a husband likes a small (young) wife.

[A good housewife chooses by preference a small handy pot for cooking purposes.]

၅၇ သေမည်သူမြှာဆေးမရှိ။ရှင်မည်သူမြှာဘေးမရှိ။

There is no remedy for death, no danger for the doctor.

၅၈ မသေဝံ့ကောနတ်ကိုကိုးသည်။မလျှော်ဝံ့ကောမင်းကိုကိုးသည်။

From fear of death we bow to the spirits, from fear of punishment we salute the king.

၅၉ အစေ့များကောအတောင့်ရှေ့သည်။အတွက်များကောအကြန့်ပျက်သည်။

Many seeds make a long pod, much consideration makes a long business.

၆၀ စကားများကောစကားဘေးသင့်သည်။ဆရာများကောသားသေသည်။

60. Too many words bring danger, too many doctors bring death.

၆၁ ပ ရွက်ဆီတိကောတထောင်တိကောင်ချီကောမပါလဲ။မဟုတ်စကားအများပြောကောမအောင်လဲ။

A thousand ants can carry an earth-worm, so the words of many convert a lie into the truth.

[English — "Many a little makes a mickle."]

၆၂ မပုတ်ဘဲလို့ရေထဲမပေါ်ရာ။မဟုတ်ဘဲကိုသဲသဲမကျော်ရာ။

Rotten things only float in water (*i.e.*, come to the surface): never speak an untruth in public.

[That is, if you speak truly in public it is well; but one lie told in the presence of many will quickly "come to the surface"—that is, procure you the reputation of an habitual liar.]

၆၃ မိဗ်ကိုစောင့်ကောမျိုးရင့်သည်။မောင်ကိုစောင့်ကောနှုမပါရင့်သည်။

•Waiting for the rain seedlings wither, waiting for a husband withers a woman.

၆၄ လှေသစ်ကိုမြှုပ်။မယားသစ်ကိုပုတ်။

Caulk a new boat, beat a new wife.

၆၅ အိမ်ဟောင်းကိုကုန်။မယားဟောင်းကိုနှံ။

Prop up an old house, cherish an old wife.

၆၆ မြေကိုချစ်ကေ။တိဖြစ်သည်။ပြည်တန်ဆာကိုချစ်ကေစိတ်ပျက်သည်။

He who loves earth becomes a worm ; there is destruction in the love of a harlot.

[English.—“ He who loses a whore is a great gainer.”]

၆၇ တဆူးများကေ။မင်ကားမရှုလို့။စကားများကေ ရွာသားမရှုလို့။

An importunate suitor becomes distasteful to the king, a long-tongued man is disliked by his fellow villagers.

၆၈ ဒါးလိုဖျက်သည်ဝါးမျက်။လူကိုပျက်သည်အရက်။

An axe is spoiled by the knots in the wood, a man is ruined by the glasses he swallows.

၆၉ ခရီးမထိအရောက်လါးသည်။အခြေမတွေ့အဝစားသည်။

Do not fill your belly without discrimination of food, do not start on a journey without knowing the road.

၇၀ ရေမှာကားအရိုးမရှိ။မင်းမှာကားအမျိုးမရှိ။

70. Water has no bones, neither has a king any relations.

၇၁ မမြတ်သော်လည်းမရှုစေကဲ။မချစ်သော်လည်းမမုန်းစေကဲ။

If you cannot win, why should you lose ? If you do not love, that is no reason that you should hate.

၇၂ ပန်းကားအမွှေး။မိမ္မမှာကားအသွေး။

In flowers, perfume ; in women, beauty.

၇၃ ပြေးကျင့်မရှိကေလျှာအထိုမရ။လါးကျင့်မရှိကေခြေအထိုမရ။

Without using his tongue a man cannot talk, without using the legs a child cannot learn to walk.

၇၄ အကျွပ်ဝင်ကေအပင်ပေါက်သည်။အထိုထိုက်ကေခေါင်မှာတက်သည်။

Too much kindness to an inferior breeds disrespect.

၇၅ လူကြားဆင်ရဲသား။ဝမ်းကားအလျားရှေ့သည်။

He who has least to eat has always the most bellies to fill.

[Alluding to the large families of the poor.]

၁၈ သစ်ကြီးကေမြင်ချိုသည်။လူကြီးကေမမြင်ချို။

People delight to see a noble tree, but if a man becomes great, the sight of him is bitter to them.

၇၇ မြင်းကောင်းကားခွါလိတ်သည်။လူကောင်းကားလျှာလိတ်သည်။

A good horse will sometimes stumble; the tongue even of a good man will trip occasionally.

၇၈ အစားရှိရာသာသည်။မယားရှိရာပျော်သည်။

Any place where one can get food is endurable; any place with the company of a good wife is pleasant.

[“ All sorrows are less if there is bread.”—Spanish Proverb.]

၇၉ ဆောင်းရသော်လည်းရွှေတီး။ချစ်ရသော်လည်းမင်းသွီး။

If you must use an umbrella, let it be a golden one; if you must have a sweetheart, let her be a princess.

၈၀ ငါးကိုသူ့ထိုခရုခုန်ကော။စွာကျိုးသည်။မင်းကိုတူ့ထိုအမှူဆိုကေပျက်ဆုံးကိုင်သည်။

80. If the oyster tries to jump like a fish, he breaks his shell; if you go to law with the Governor, you will gain only ruin.

၈၁ အစားမရှိကသုနာ။အဝတ်မရှိကကျွန်ရှာ။

Without food sickness, without dress barbarism.

၈၂ နွားအိုကားမြက်နှုတ်ကြိုက်သည်။လူအိုကားမယားပျိုကြိုက်သည်။

Old cows like young grass, old men like young wives.

[English.—“ An old post would have a new gate hung to it.” “ Old mares lust after new cruppers.”]

၈၃ သောက်ဆုမှာခေါင်။ချမ်းရာမှာစောင်။

For drink, “ khowng”; for the cold, a warm quilt.

[‘ Khowng’ or ‘ seepah’ is the national drink of the hills. It is a sweet beer, fermented, not distilled, and is very palatable.]

၈၄ ကျွန်ကမ်းပြစ်ကေပြည်သားမငြိန်းသာ။မွတ်ကမ်းကျောင်းဖြစ်ကေချောင်မြောင်းမငြိန်းသာ။

When a lizard turns alligator, the river becomes dangerous; when a slave becomes king, the country becomes disturbed.

[The Hill people have a belief that the မွတ် ‘ hpwy,’ a large reptile of the lizard or iguana

species, takes to the water at a certain age and develops cannibalistic propensities. English.—“ Set a beggar on horseback and he’ll ride to the devil.” “ The higher the ape goes, the more he shows his tail.”]

[“ When Fortune smiles on a mean person, he orders an umbrella to be brought at midnight.”—Telugu Proverb.]

[“ Il n’est orgueil que de pauvre enrichi.”—French Proverb.]

၈၅ တောင်ကို။ဟူးဟူးမတက်ကဲ။မိန့်ကိုဟူးဟူးမထွက်ကဲ။

No one runs open-mouthed up a hill ; do not run headlong into anger.

၈၆ ဥစ္စာဆိုကော့သွား။ပညာဆိုသော်သင်ကြား။

If you want wealth, go out and trade ; if you want knowledge, go learn.

၈၇ အခွေများကော့ရဲ့သည်။အပတ်များကော့မြဲသည်။

Many twists make a strong rope ; a crowd is always courageous.

၈၈ အကြံကောင်းကော့။မြို့တမြို့။သူရဲကောင်းကော့ခေါင်တလုံး။

A brave man takes heads, but a wise man gains cities.

၈၉ စာကိုဖတ်ယဉ်။လွှေကိုထွေယဉ်။

Without practice you cannot paddle a boat, without practice you cannot learn to read.

၉၀ ရေကိုခုတ်သို့မပြတ်။မျိုးကိုဖြတ်သို့လည်းမပြတ်။

90. You cannot cut water, you cannot divide relationship.

[English.—“ Blood is thicker than water.”]

[Telegu.—“ If you cut fire it will be divided, but if you cut water will it divide ?”]

၉၁ သဲတောမှာရေမတင်။မျက်စေ့ကပ်မှာလမ်းမမြင်။

Sand will not hold water : a blind man cannot see the road.

၉၂ မျက်ကပ်စေ့မကြောက်။လူရိုက်လည်သေဖို့မကြော်။

Blind men do not fear ghosts ; fools disregard danger.

[English.—“ Who so bold as blind Bayard ?” “ Ignorance breeds confidence.”]

၉၃ တပည့်မကောင်းပြာခေါင်။သားသွီးမကောင်းမိဘခေါင်း။

Bad pupil, bad teacher ; bad children, bad parents.

၉၄ တောင်စောက်ကို။အတက်ခက်သည်။လူရိုက်ကို။အဆုံးခက်သည်။

It is difficult to climb a steep hill, but ten times more difficult to teach a fool.

၉၅ အားမရှိသူလုံသိုခွတ်သို။ဥစ္စာမရှိသူလျှော်လိုမော့သို။

Weak persons like to wrestle, poor people are fond of litigation.

၉၆ ငါးမရကောချောင်ကိုယိုသည်။ ကိုယ်မထွက်အဝတ်ကိုယိုသည်။

The unsuccessful fisherman curses the river, ugly people lay the blame on their dress.

[English.—“A bad workman quarrels with his tools.”]

[“Not being able to dance, she abused the drum.”—Telegu Proverb.]

၉၇ တကူဖို. မှာ ဈေးပြုသည်။ တကူဖို. မှာ အငွေဝံ့တောင်းသည်။

He buys at one shop and gives the profit to another (ironical).

[English.—“He'd skin a louse and send the hide and fat to market.”]

၉၈ အရိတ်ကိုလည်းခိုသည်။ အခက်ကိုလည်းချိုးသည်။

He found shelter in the shade of the tree, and in return broke its branches.

၉၉ မယားအကြောင်ကိုလင်။ အနာအကြောင်ကိုယင်။

A fly knows where the sore is, a husband knows about his wife.

[This is a painfully Eastern comparison.]

၁၀၀ ရေခွက်မှာမီးလျောင်းကိုမြင်ယောင်။ အိမ်အောက်တွင်သူခြံကိုမြင်ယောင်။

100. You always see an alligator in every cup of water and a thief in the house at mid-day.

၁၀၁ မိမိမတရားလင်ချောင်ထားသည်။ မင်မတရားတန်းဆိုးစားသည်။

A wicked woman sells her husband, a wicked ruler sells justice.

၁၀၂ အကျိုးကလျင်သည်။ အကန်းကမြင်သည်။

A lameter is always a swift runner, and a blind man long-sighted.

၁၀၄ ခြေကျိုးကတောင်တက်ချင်သည်။ မျက်စွဲကန်းကလမ်းပြချင်သည်။

It is the lame man wants to go uphill, and the blind man to show the road.

၁၀၅ အိမ်အိုကေကဒက်။ လူအိုကေအရက်။

An old house wants props, an old man wants drops.

၁၀၆ သူကောင်းသားကယည်ပါးသည်။ ဆင်းရဲသားကရိုင်းကားသည်။

Well bred persons are always polite : only those of low extraction can afford to be rude.

၁၀၅ သစ်ကြီးကိုလိုကသစ်ငယ်ကိုခုတ်။ မြိုးကြီးကိုလိုကမြိုးငယ်ကိုဖျက်။

If you want a big tree, clear the under-growth ; if you want a large city, destroy the surrounding villages.

[A good example of Eastern political economy.]

၁၀၆ မိုဗ်ခါဘုံန်းကိုမရှောင်ကွဲမိဗွယ်ကွဲမဆက်ကွဲ။

A log athwart a stream is a bad bridge in the rains, any dealings with a bad woman is a business just as slippery.

၁၀၇ ဖုံန်းဆိုးကိုယာယုကောမြတ်နှုတ်ဖို့။ မုတ်ဆိုးမကိုနေဌားကောမြေဆတ်ဖို့။

He who cultivates an old 'joom' will have much weeding to do, he who marries a widow will have to discharge her liabilities.

၁၀၈ ချစ်သည်မယားကိုလျှို့ဝှက်စကားမပြောကွဲ။ မင်းလုပ်ကိုင်ပွန်းမမွန်းကွဲ။

If you love your wife, neither tell her your secrets nor make friends with young policemen.

၁၀၉ ဝံဘောင်းသူအိမ်မနှံန့်ကွဲ။ မယားကိုသူရွာမထားကွဲ။

110. Do not trust your store basket to the care of another, do not leave your wife in another village.

၁၁၀ လပ်သုံခွမာအိမ်မဆောက်ကွဲ။ မယားကိုသူအိမ်မနှံန့်ကွဲ။

Do not erect your house at the cross-roads, do not send your wife to stay in another's house.

၁၁၁ ဝက်ဖြစ်ကောချေးကိုမရှောင်နှိုင်း။ သူခိုးဖြစ်ကောသူဥစ္စာကိုမရှောင်နှိုင်း။

A pig cannot stay out of the dirt, a thief cannot keep his fingers still.

[English.—“ The frog cannot out of her bog.”]

၁၁၂ မလိုခါထားကော။ လိုခါရသည်။

He who keeps superfluity, does not know necessity.

[English.—“ Of saving cometh having.”]

၁၁၃ ကိုယ်ကောင်းခါသူငါအဖော်လိုရေ။ ကိုယ်မကောင်းခါအဖော်ရှာမရ။

The rich man is every one's friend, but the poor man has no companions.

၁၁၄ လမ်းဟောင်းကိုစုမရန်ကောင်း။ခင်ပွန်းဟောင်းကိုလက်ရှုန်းမတန်ကောင်း။

Do not close an old road, seek no quarrel with an ancient friend.

၁၁၅ လူစေ့စပ်ကဆိုခါရသည်။လူလပေါ်ကဆိုခါသာတောင်တသည်။

A careful man gains the object of his desire, a spendthrift has the desire only for his pains.

၁၁၆ ပုဆိုးမှာအသစ်ကောင်းသည်။သူကြီးမှာအဟောင်းကောင်းသည်။

New clothes, but old rulers.

၁၁၇ စားငှါများကေများခါးသည်။နန်းငှါများကေပန်နန်းပြေသည်။

If you smell a flower too long, you lose the scent; if you eat too much, you lose the flavour.

၁၁၈ ဈေးမှာရန်၊မတွေ့ကောင်း။မင်လူလင်ကိုလည်မဆိုင်ကောင်း။

Ill-foul the man who quarrels in the market-place or resists lawful authority.

၁၁၉ တောင်းမှာအကွတ်။လှမှာအဝတ်။

As the border to a basket, so are clothes to a man.

[The border to a basket finishes and sets it off as it were.—“To a tree bark, to a man, breeches.”]

၁၂၀ သားတယောက်ရှင်အသန်လွှတ်။

120. A woman with one child talks for two.

[Alluding to the fuss and potterment which is always made over an only child.]

၁၂၁ စားဖိုကလိုသည်။စတ်ကေကလိုသည်။

He wants to eat and then cries out at the pepper.

[Thus, a man seeks employment, and after obtaining it begins to moan and groan at the hard work.]

၁၂၂ ငါးတကောင်ကြောင့်တခြင်းပျက်သည်။လူတယောက်ကြောင့်တရာသားအမဲ့ခံရသည်။

One rotten fish spoils a boat-load; on account of one man a hundred suffer wrong.

[English.—“One scabbed sheep will mar a whole flock.”]

[“*Grex totus in agris unius scabie cadit, et porrigine porci.*”—*Juvenal.*]

[“One ill weed mars a whole pot of pottage.”]

၁၂၃ ပုတ်ဆိုးမှာဝံကောင်းရှိသည်။လူအိုမှာပညာကောင်းရှိသည်။

Good clothes come out of old store baskets, and from old men good devices.

[The Hill people have no boxes, chests, or presses ; all their valuables are kept in large conical wicker baskets.]

၁၂၄ သွီးမရှိကေသွက်ပြင်။စပါးမရှိကေကောံရိုးခြေပြင်။

When the rice is reaped, the stubble is useless ; when the daughter is dead, what use of a son-in-law ?

၁၂၅ သားကိုဖျက်သည်အမိ။မာင်းကိုဖျက်သည်ငယ်။

The seasoning spoils the food, the mother spoils the child.

[English.—“ A child may have too much of his mother's blessing ;” that is, too much spicing will render a dish uneatable, too much affection spoils the child.]

၁၂၆ ဆင်ရဲးသူလှမဟုတ်၊ပစ္စန်ဖြူငါးမဟုတ်။

A prawn is not reckoned amongst fish, a poor man is not counted among the rich.

၁၂၇ သေဆုသေမည်ငအမောက်ကိုမကိုင်ကဲ့။ဥဒေါင်းဆိုယောင်။

If I must die, I must die ; but do not touch my top-knot, as the peacock said.

[Each of us have our own special “ vanity.” We will reform in any particulars save this one ; but with regard to that, let us “ compound for sins we have a mind to, by damning those we're not inclined to.”]

၁၂၈ တဘေးဝင်ကေတပင်သစ်ကိုထစ်ကောင်းသည်။တရွာလီးကေတယောင်ပွန် : ပွန်ကောင်းသည်။

Entering into a wood, blaze a tree ; on visiting a village, make a friend.

၁၂၉ နေရေရွာကသာသည်။ချစ်သောသူကကွသည်။

One's own home is always the pleasantest, and she is loveliest who one loves best.

၁၃၀ လူသဒင်ကိုလူချင်ဆောင်။ဖန်းအနုန်ကိုလှည့်ဝင်းဆောင်။

130. As flowers send their perfume on the breeze, so does news travel from man to man.

၁၃၁ အိမ်နီးချင်းကိုရန်တိုက်သည်သားသူငယ်။လတ်နီးရှတ်ချင်ကိုရန်တိုက်သည်။နွားသငယ်။

'Tis the calves who raise disputes between adjacent cultivators, so the children make quarrels among neighbours.

၁၃၂ ခြံကြားကေကျားဝင်သည်။မျိုးကြားကေလုံစိန်ဝင်သည်။

Through a gap in the fence the tiger enters, separation among relatives lets in strangers.

၁၃၃ ဟင်းရာထက်မှာပဲးစုတင်ချင်ကြာလောင်လင်။သွီးငယ်စသွက်ထိုချင်ပိတ်လောင်လင်။

The mind of the bride's mother is as uneasy as are peas in a brass plate.

၁၃၄ မိမ္မတ္တလျက်ဆံတုံမ်ဖျက်သည်။မြစ်ကန်လျက်သွင်ဒိန်ဖျက်သည်။

Slovenliness in a woman is like a sand bar at the mouth of a deep river.

[That is, a radical defect which spoils every thing else.]

၁၃၅ ရွက်အုပ်များကေအသီးမထွေ။လှရေမိစ္ဆာသားမရ။

Too many leaves, no fruit ; a beautiful woman is no child-bearer.

၁၃၆ အဆောက်ကိုတော်ကေ။အမင်းနာသည်။

Jar the haft and the handle feels it.

၁၃၇ မိမ္မမှာအဆင်းလျှင်ဥစ္စာ။ပုသကျားမှာပညာလျှင်ဥစ္စာ။

A woman's fortune is her face ; a man's, his understanding.

၁၃၈ ခွေးကိုမုန်သည်သွား။လူကိုမုန်သည်စကား။

A dog is disliked for his teeth, a man for his tongue.

၁၃၉ ကြောင်မရှိကေကြွက်ထသည်။လှလိမ္မာမရှိကေလူမိုက်အစွန်းပြသည်။

When there is no cat, hey ! for the rats. It is a good time for fools when they have no wise man among them.

၁၄၀ ကျားအိုကေရွာကိုဝင်သည်။လူအိုကေမီးတွင်သည်။

140. An old tiger keeps close to the village, an old man hugs the fire.

[As a tiger grows toothless, old, and feeble, he is unable, as heretofore, to seek a prey among the swift-footed denizens of the forest, and so roams about in the vicinity of some village, looking for a dog, a fowl, or some such small deer. He seldom attacks men.]

၁၄၆ တွက်သောသင်စွယ်ဝင်ရိုးမရှိ။ ဖြစ်သောတန်းထွေးကိမျိုးမရှိ။

After an elephant's tusks are grown, he cannot ungrow them again :
what one has once spat forth, is not again taken into the mouth.

၁၄၇ ဝါးလုံမခေါင်းမှာလမပ။ လူမိုက်လည်တရားချမကျ။

Moonlight cannot penetrate into the hollow of a bamboo, no wisdom
can enlighten a fool.

၁၄၈ ကိုဝံကိ၊ ကိုယ်ချစ်သည်။ မယားလှကိလျှစ်သည်။

One's chattels are one's own, but a beautiful wife is common property.

၁၄၉ မင်းမရှိသောပြည်လည်းမတင်တယ်။ လင်မရှိသောမိမိလည်းမတင့်တယ်။

A country without a ruler is out of joint, so is a woman without a
husband.

၁၅၀ ပညာမရှိသူလည်စကားများသည်။ မပြည့်သောအိုးလည်ကျောင်ကျင်ခတ်သည်။

An empty pot rattles, a fool is many-worded.

[English.—“ Empty vessels make the greatest sound ”.]

၁၅၁ ကြောင်မှာကြွက်ကိုအထိုက်သည်။ မိုက်မှာမိန့်မာနကိုအထိုက်သည်။

As a cat follows a mouse, so a fool forsakes not his anger.

၁၅၂ ကြမ်းပေါက်ကျွံလျှင်နှုတ်ရသည်။ စကားကျွံလျှင်နှုတ်မရ။

A false step may be mended, but a lie cannot be untold.

၁၅၃ မြင့်လျှင်လေသတ်တ။ နိမ့်လျှင်ဆိတ်စားသည်။

Too high is broken by the wind, too low is eaten by the goats.

[— speaking of a tree, to symbolize ‘le juste milieu.’]

၁၅၄ ရေနက်မနက်ကိုကြာကိကြည့်၍သိနိုင်သည်။ မျိုးမြတ်မမြတ်ကိုကျင်မြင်ကိုကြည့်၍
သိရသည်။

By the growth of the water-lilies one can tell the depth of the water,
by a man's bearing you can tell his breeding.

[English.—“ Birth is much, but breeding is more ”.]

၁၅၅ ငယ်ခါပညာရှာ။ ကြီးခါဥစ္စာလုံနိုး။ အိုခါသတင်းသုံး။

150. Let the boy read, the man work, the old man pray.

၁၁၁ ဖျိုင်းတရွဲကြားတွင်ကျီးကပ်တကောင်ကျယ်လောင်။ နွားတုရွဲကြားတွင်ခြင်သေ့တကောင်
ငါကျယ်လောင်။

Like a crow amongst the storks, like a lion amongst a herd of cows.

၁၁၂ လျှိုက်ကြားမှာပညာရှိဝင်လောင်။ လေးအကြားမှာမြင်းဝင်လောင်။

Like a wise man among fools, a horse among the asses.

၁၁၃ ယောင်မလည်ဟင်းအရသာကိုမသိ။ လျှိုက်လည်ပညာစကားကိုမသိ။

A wooden spoon knows not the flavour of the viands, neither does a fool know the savour of wisdom.

၁၁၄ စစ်မြေအရပ်၌လက်နက်မရှိလျှင်မသွားရ။ ကျမ်းကိုမဖွဲ့ဘဲလည်းမပြောရ။

One goes not to fight without arms: do not therefore dispute in religious matters until you have acquired a knowledge of the higher books.

၁၁၅ မပြည့်သောအိုးလည်ထွက်သည်။ မိမိမထွက်သောနွားမလည်းကျေဝံတတ်သည်။

An empty pot is sure to rattle and is always the dry cow that kicks.

[Alluding to vain and boastful talkers.]

၁၁၆ ဟုတ်ကုန်ဟုတ်လျက်သုခနာလို။ ဟုတ်ကားမဟုတ်သုခနာလိုသည်။

Speak truly, you displease; say falsely, and you please.

[It is not always advisable to say the thing which is.]

[“Veritas odium parit.”—Latin proverb.]

၁၁၇ သုကြာမဟုတ်သုကြောင်းရုပ်ငှက်ကမဟုတ်ဦးခေါင်းရုပ်။

The bird has put on peacock's plumes; the poor man apes the rich.

၁၁၈ ယောက်ျားအကြံဆန်းလျှင်မင်းကျွန်။ မိမိအကြံဆန်းလျှင်သူကျွန်။

If a man runs after a woman, he falls into marriage; if a woman runs after a man, she falls into ruin.

၁၁၉ ဓူးတွင်ဖက်ကျ၊ ဖက်ဒုက္ခ။ ဖက်တွင်ဓူးကျ၊ ဖက်ဒုက္ခ။

160. Thorn on leaf, pierced leaf: leaf on thorn, pierced leaf.

[You cannot please any way—whatever you may do you are in fault.]

[“The plantain leaf alike suffers, whether it falls on the thorn or the thorn falls on it.”—Telugu proverb.]

၁၆၁ လျှို့ဝှက်သောအကြံကိုလည်းလှူထိုင်းကိုမသိစေ။တတ်သောပညာကိုလည်းလှူထိုင်းကိုမသိစေ။

Do not acquaint every one with your private affairs, do not communicate your knowledge to every one.

၁၆၂ လူနာတို့လည်း သွားကိုအလိုရှိသည်။ပညာရှိတို့သမ္မာလည်းတရားကိုအလိုရှိသည်။

Sick persons want the doctor, wise men desire the law.

[The sacred books containing "the law" are supposed to typify all wisdom.]

၁၆၃ ရွက်အုတ်ကောင်းလျှင်လည်းငှက် ခိုသည်။ဥစ္စာများလျှင်လည်းလူ ခိုသည်။

Birds seek shelter in a bushy tree, men seek aid from the wealthy.

[English.—"Every one is akin to the rich man."]

[Italian.—"Ogni uno è parente del ricco."]

၁၆၄ သစ်အနှစ်က။အထဲမှ။လူတို့အနှစ်က။ပြင်မှာ။

Trees are judged by their inside, men by their outside.

[English.—"Fair feathers make fair fowls."]

၁၆၅ မိမိအုတ်ကလေးကိုချစ်သည်။တပည့်ကိုလည်းကြာချစ်သည်။

As an old woman likes a young husband, so the master loves his best scholar.

၁၆၆ ကျွန်ုပ်တို့စားခါချစ်။သားကိုအိတ်ခါချစ်။

Take care of a servant in his eating, and of a child in its sleeping.

၁၆၇ မအိပ်နိုင်သူညည့်ရှေ့သည်ပင်ပန်းသလည်းခရီးရှေ့သည်။

The night is long for the sleepless, the journey endless for the weary.

၁၆၈ အင်္ဂါနှင့်ခြေချင်လည်းသိုးကိုမရတ်စေချင်။ပညာရှိလည်းလင်မယားကိုမကွာစေချင်။

The needle and thread do not tear the cloth, the wise do not separate man and wife.

၁၆၉ ငိုတတ်သည်။သားမီးမီးရသည်စကားများသောသားကိုထုရသည်။

A crying child gets suck, but a babbler only gains dislike.

၇၀ မင်းမြစ်ကိုခံဖူးသူလည်းအမြစ်ကိုမကြေခံ။ရှာခိုးဖူးသောမိမိဟည်းထင်ကိုမကြေခံ။

170. The habitual offender does not fear punishment; a woman used to deceit does not fear her husband.

၁၇၁ ကြီးသောငှက်သီးလည်းမစပ်။စကားများသူလည်းမတတ်။

Big chillies have no pungency, big talkers are knowledgeless.

၁၇၂ ပြည့်သည်ရေအိုးလည်းမလှုပ်၊ ကိုက်တေခွေးလည်းမဟောင်း။

A full pot does not wobble, a biting dog does not bark.

၁၇၃ ကြေခံတေထိုလည်းမပြေးရ။မွတ်တေထိုလည်းမစားရ။

Do not always run away because you are afraid, do not always eat merely because you are hungry.

၁၇၄ နှာထိုကောရှားဖက်မှာအိပ်သာရေ။ခံ့ခံ့ထိုကောရှားဖက်မှာမအိပ်သာ။

Content is covered with the 'sheshia' leaf, but to discontent a plantain leaf would not serve as a coverlid.

၁၇၅ ဆူသောထူအိပ်ကြူးသည်။ပိန်သောထူစားကြူးသည်။

A fat man sleeps, a thin man eats.

[That is, that these are the characteristics of the fat and thin.]

၁၇၆ မိမ္မဝင်ကြီးလင်လိုသည်။စွဲဝင်ကြီးမိုစပ်လိုသည်။

Half-grown grain wants the rain; to her with child, be soft and mild.

၁၇၇ ထူကြီးရှက်ကောရယ်သည်။ထူငယ်ရှက်ကောငိုသည်။

A man laughs at troubles, a child cries at them.

၁၇၈ ချိုရာမှာပျား။ချစ်ရာမှာမယား။

For sweetness, honey; for love, a wife.

၁၇၉ ထူမှာနုနီပိန်။ကျွဲမှာခွေ့ထူထိန်။

In man, lean sides; in a buffalo, curved horns (signs of excellence).

၁၈၀ ကြောင်တကောင်ကိုကားကြွက်များကြောက်သည်။မင်းတယောက်ကိုကားသင်များကြောက်သည်။

180. The rats fear the cat, the people fear the King.

၁၈၁ ဝါးတထုန်းနှင့်ဖေါင်ကိုကံသည်။စကားတခွန်းနှင့်တရောင်းကိုလွန်သည်။

With a single bamboo pole a long raft is guided, so with one word the whole meaning of the law may be altered.

၁၈၂ မိုက်ရာမှာလည်တနှာ၊လင်းရာမှာလည်းပညာ။

Lust is night ; knowledge, light.

၁၈၃ မယားခိုကားလည်းကြိုး။တရားခိုးကအကျိုး။

Steal a wife, chain ; steal knowledge, gain.

[The offence of the abduction of another's wife is severely punished under Burmese law—see Damathat.]

၁၈၄ အမျိုးချစ်ကေတခွက်။လင်ချစ်ကေတသက်။

Relation's love lasts but a day ; the love of a husband, a life-time.

၁၈၅ လယ်မှာအညက်။ယာမှာအကျက်။ကုန်မှာအတွက်။

For the land, turning ; for the 'joom,' burning ; for the merchant, book learning.

[' Turning the land' alludes to its cultivation by the plough. A 'joom' is a piece of upland covered with jungle, to which the Hill people set fire. On the space thus cleared they raise a plentiful crop of rice, vegetables, &c.]

၁၈၆ တင့်သေးခါဝတ်။ခြေသေးခါစား။

When comely, dress ; when hungry, eat.

[There is a time for all things. In old age fine clothes would be as unfitting as in youth they are appropriate.]

၁၈၇ ပြိန်တောမှာခါးကယောင်။အနှစ်မရှိသောသစ်တောမှာကြက်ဆူပင်မင်းမူပေဘင်။

In jungle scrub the castor-oil tree is king, any knife is keen amongst "peen" plants.

[The castor-oil plant (*ricinus communis* of Mueller) is a shrub with a woody stem, difficult to cut in comparison with an undergrowth of weeds and grass.

The 'peen' is a plant of the potato species (*solanum tuberosum* of Linnæus,) and its stems are soft and easily cut by the bluntest knife.]

၁၈၈ ဥစ္စာရှိလျှင်လူရှိသေသည်။အရိတ်ရှိလျှင်လည်လူမရှိသည်။

People respect wealth even as they seek shade (from the sun).

၁၈၉ ဂြိုဟ်ကလည်မသေဘဲမလွပ်။ တရားသူကြိုလည်တရားမမှားဘဲမလွပ်။

No Doctor can always cure, no Judge always decide justly.

၁၉၀ မထဲစေချင်ကေအိပ်မသာ။ မသင်ချင်ကေပြောမနဲ့။

190. He who does not wish to receive a guest says his house is full; he who does not wish to learn will not listen.

၁၉၁ မအိပ်ချင်ကေညည့်မနက်။ မနန်းချင်ကေအနံ့ညွှက်။

He who does not wish to smell, says 'how nasty!' Those who are not sleepy, say 'how early it is!'

၁၉၂ မပေးလိုကေဝံမရှိ။ မစားလိုကေအရသာမရှိ။

He who does not wish to give, says 'I have none;' he who does not wish to eat, says 'it is flavourless.'

၁၉၃ ပျင်းသောသူမှာအတတ်မရှိ။ ဥစ္စာမရှိသောသူမှာလည်ခင်ပွန်းမရှိ။

The lazy man has no knowledge, the poor man no friends.

၁၉၄ တစက်စီကျလို့ကအိုးပြည့်သည်။ တခွန်စီသလို့ကပညာရှိဖြစ်သည်။

Drop by drop the pot fills, a word at a time makes a wise man.

၁၉၅ ပညာရှိကငရဲကိုကြောက်သည်။ လှမြိုက်သည်ကသေဘို့ကိုကြောက်သည်။

A fool fears death, but the wise man the hereafter.

၁၉၆ မျှေားရေထက်တင်လျှင်ကောင်းသည်။ သေသည်ထက်ရှင်လျှင်ကောင်းသည်။

The firm land is preferable to the unstable sea, any life is better than death.

၁၉၇ ကောင်ကံမှာကြယ်ကိုရွှေမရ။ သမုတ္တရာမှာလျှိုင်းကိုလည်ရွှေမရ။

As the stars in the heaven are numberless, so are the billows of the ocean.

၁၉၈ မတရားသောသူမှာကဘေး။ မစားရသောသူမှာကဘေးကြီး။

The lawless are in danger, the cashless in debt.

၁၉၉ အထိုကြီးသော်အရနဲသည်။အစားကြီးသော်အနီရော်သည်။

He who wants much, gets little ; who eats much, gains small profit thereby.

၂၀၀ များသည်လို့လည်းမလိုက်ရာ။လှသည်လို့လည်းမချစ်ရာ။

200. Do not follow after desire ; do not love for beauty only.

၂၀၁ ရှောက်များသည်မိမ္မကုကိုယ်ရောင်ငင်သည်။မယားချောသည်ယောက်ျားကားအပူဝင်သည်။

If a woman has many lovers, she spends much time in adorning herself ; if a man has many wives, he spends much time in troubling himself.

၂၀၂ သွားမရှိသူကားစားချင်သည်။အာမရှိသူကလုပ်ချင်သည်။

He who has no teeth is fond of hard nuts ; he who has no strength, is a good worker.

၂၀၃ ကျားကိုကြောက်လို့ရှင်ကိုနိုသည်။ရှင်ကြီးကျားထက်ဆိုသည်။

Through fear of the tiger he took a master, and lo ! the master was worse than the tiger.

[English.—“ Out of the frying pan is to the fire.”]

၂၀၄ လွပ်တယ်ဝါးလည်ကြီးသည်။သေသောသားလည်လှသည်။

A lost fish is always a big one, so the lost child is always beautiful.

၂၀၅ ချစ်လို့မဝသည်ကားသား။ပြောလို့မကုံသည်ကစကား။

As the combinations of human speech are endless, so is the love of parents for their children.

၂၀၆ ဝါးပောင်ကေမစွန့်။မစင်ပောင်ကေမနုန့်။

Dry dung has no smell, stale fish brings no profit.

၂၀၇ ဥစ္စာကိုလိုလျှင်ပညာသင်။ပညာကိုလိုလျှင်အတတ်သင်။

If you want wealth, learn ; if you want knowledge, learn.

၂၀၈ စကားရှေ့ကေသွတ်သည်။ဝါးလုံရှေ့ကေပွတ်သည်။

Long speech is senseless, long sticks are strengthless.

၂၀၉ အရေးကောင်းကိုကစကားသွန်ဖျက်တော။ ဖုဆိုးကောင်းကိုကကြွက်ကယ်လောင်ဖျက်
တော။

The best clothes are spoiled by rats; the most promising affairs are
ruined by babblers.

၂၁၀ မထိုင်ခင်ခြေဆန့်ချင်သည်။ မကျက်ခင်စားချင်သည်။

210. He wishes to stretch out his legs before he is seated, and to eat the
dinner before it is ready.

၂၁၁ သစ်နှစ်ပင်ကြားမှာဝါးကပ္ပတိသည်။ မယားနှစ်ပေဘုံကြားမှာလင်ကငတ်သည်။

A bamboo pressed between two trees is apt to crack, a man with two
wives frequently suffers hunger.

[English.—“ Between two stools he falls to the ground.”]

၂၁၂ သားရေပေါ်မှာအိပ်လိုသားရေနားကိုစားသည်။ ကျေးဇူးရှင်ကိုကျေးခက်နှင့်ပုတ်
သည်။

• He who does evil to a benefactor, is like a dog which eats up the piece
of leather on which it sleeps.

[“ He that calls a man ungrateful, sums up all the evil that a man can be guilty of.”—Swift.]

၂၁၃ လဲချမှာလွဲထောင်ယောင်။ နွန်းရာမှာသူခိုးခိုးယောင်။

Should one fall, expect blows, not help; if you are poor you will be
robbed, not assisted.

[“ From him that hath not, shall be taken away even that which he hath.”—Bible.]

[English proverb.—“ Misfortunes never come single.”]

[Spanish.—“ The lean dog is all fleas.”]

၂၁၄ မင်းအလိုကိုလည်ဖြည့်ထိုမပြည့်ဖူး။ သမုတ္တရာမြစ်ရေကိုလည်ခတ်လို့မခပ်ဖူး။

One can no more fulfil the desire of a king than one can bale out the
ocean.

၂၁၅ ပညာကိုလည်ဖျက်ဘို့မနိုင်။ ရွာရေချိုးစက်ကိုလည်ထားလို့မနိုင်။

Falling rain cannot be hent, knowledge gained is permanent.

[You can no more deprive a man of his experience, than you can stop the falling rain.]

၂၁၆ အိုရေသူလည်းမျိုရေတထူးမကြားဘူး။ သေရေသူလည်ရှင်ရေတထူးမကြားဘူး။

I have never heard of the old man becoming young, nor the dead man
coming to life.

၂၁၇ အဝနေကေတသက်သက်။အပါးနေကေတခြက်ခြက်။

In absence, my heart ! in presence, apart.

[When near relatives are separated, their affection for each other is great ; but if brought together in the same house, they are soon parted by quarrels.]

၂၁၈ မြင်တိုင်ကိုလည်းမပြောကဲ့။ပေးတိုင်ကိုလည်းမယူကဲ့။

Do not notice all you see, nor accept all that is given you.

၂၁၉ နွဲ့ကိုပြောလျှင်နောက်ကိုကြည့်။ညည့်ကိုပြောလျှင်အခံကိုကြည့်။

If you talk secrets in the day time, look behind you ; if at night, look under you.

[To appreciate this proverb one must understand the peculiar structure of the hill houses. All dwellings are built of bamboos and bamboo mat, raised some five or six feet above the ground, so that the best place for a listener to surprise a secret would be under the floor on which the conversation was being carried on. These houses are the despair of hard-hearted parents, for at night Pyramus has but to come beneath the mat on which his Thisbe reclines and whisper through the chinks of the floor to his and her hearts' content.]

၂၂၀ ကျော်ရေကထွေသူကြီးနှင့်။ငြါးရေကားတက်ခတ်သားနှင့်။

220. Rumour married her to a noble ; fact, to a boatman.

၂၂၁ ကြောင်ကားကစားသည်ကြွက်ကားမခံနိုင်။မင်းကားအမျက်ထားကေပြည်သားမခံနိုင်။

The cat's play is the rat's torment ; the king's anger is the subject's ruin.

၂၂၂ စားသည်ကငကျော်။လျော်သည်ကားငကျီး။

Ngakyaw ate it, but it was Ngakyi who had to pay.

၂၂၃ သရက်သီးမျှကေပိုးထိုးရေ။မိမ္မလှကေရှောက်ဟိရေ။

The sweetest mangoes are the most worm eaten, a beautiful woman is least to be trusted.

၂၂၄ ဆံသိုင်းအဆောင်ခေါင်းပြောင်သည်။ခိုးခေါင်းအဆောင်ပါးပြောင်သည်။

It is the sheen of knotted hair that sets off the head, it is the glitter of the earrings that lends beauty to the cheek.

၂၂၅ သူတော်ကောင်းကိုပေါင်းလျှင်ဆန်းသောလနှင့်တူသည်။သူယုတ်ကိုပေါင်းလျှင်ဆုတ်သောလနှင့်တူသည်။

The pleasure of wise men's company is as the new moon, ever increasing ; but in the society of fools, as the moon on the wane.

သက်သေမပါတရားမဆိုရာ။ ဓမ္မသတ်မတတ်ကတရားမဖြတ်ရာ။

Do not lay a suit without witnesses, do not decide a case without a knowledge of the law.

၂၂၇ ဟင်းအရောကမြီသည်။ သားအရောကထွသည်။

Mixed vegetables are tasty, a child of mixed parentage (*i. e.*, adulterous) is handsome.

၂၂၈ တီးကိုခရိုင်ချုပ်သည်။ သားသို့ကိုဒီဘအုပ်သည်။

All the umbrella depends upon the centre ring, all the children depend on the parents.

၂၂၉ တမိန်ဆိုးကိုဖါကေခြည်ကုံသည်။ အိမ်ဆိုးကိုဖါကေဝါးကုံသည်။

It takes much thread to mend a ragged petticoat, many bamboos go to the mending an old house.

[English. — "A stitch in time saves nine."]

၂၃၀ ခြင်သွေမင်းလည်သက်ကဟ်တောမှာမဟ်တန်။ ခွဇ်ဘိုးယာလည်ထွေကားရင်းမှာမရေတန်။

230. The lion does not roar in grass tufts, nor does the 'joom' come to the door for clearing.

၂၃၁ ခွေးမကောင်းကဟောင်သည်။ လူမကောင်းကထောင်သည်။

It is the worthless dog which barks most, and that man is haughtiest who has the least to boast of.

၂၃၂ ကြည့်ကေကပျော်သည်။ ကိုင်ကေကလျော်သည်။

Look and you may, touch and you pay.

၂၃၃ သာမည်လိုကေမိမိကြပ်။ ထမည်လိုကေမိမိစပ်သွန်။

The heaviest rain is the soonest to cease; but when it comes sprinkling, look for increase.

၂၃၄ မုဗ်းကအံ့သက်ကြိုးရေ။ သူကြိအပေါ်ကစိုးသည်။

The thunder is above us, so is the Governor.

၂၃၈ ကြိုးရေမိဗန်းက ရွာတတ်သည်။ ငြိရေလင်ကသတ်တတ်သည်။

Sullen clouds let fall rain, a sullen husband lets fall blows.

၂၃၉ ဥစ္စာရှိရာရင်းသည်။ မျက်နှာရှိရာပင်းသည်။

Every one claims relationship with the rich: the powerful have many on their side.

၂၄၀ ဆေးလိတ်မှာအရှေ့။ မယားမှာအငယ်။

A big cheroot and a little wife.

၂၄၁ အမျိုးစကားရှေ့မှာခါး။ သူပြန်စကားရှေ့မှာပျား။

Home counsel is bitter, you will get honey enough outside.

၂၄၂ လက်သာကိုမြင်ကေလက်သဲရှည်သည်။ ခါးဝါသည်ကိုမြင်ကေပုဆိုးညစ်သည်။

The sight of the barber lengthens the nails, the sight of the laundress dirties the clothes.

၂၄၃ ယောက်ျားအသက်ဥစ္စာမှာ။ မိမိအသက်ယောက်ျားမှာ။

240. Man's life is ambition, woman's life is man.

၂၄၄ ဝကေမစားချင်။ ညောင်ကေမစားချင်။

The full belly is no great eater, the tired man is not a good traveller.

၂၄၅ ရှေ့စေ့ထိုက်ကအသက်သွား။ ဝင်စေ့လိုကေဖြိုးဖြောင့်။

If you wish to finish your journey, walk quick; if you wish to fill your belly, eat slow.

၂၄၆ ပြောရဟောရမင်းဖြစ်စိုးဖြစ်။ အိမ်ကိုကြည့်ကေမြီးသိုက်ဌာနသိုက်။

He speaks like a king, but his house is not fit for a bird's nest.

၂၄၇ လူမကောင်းမှာသတ္တမရှိ။ မီးကျောင်းမှာလည်လျာမရှိ။

Alligators are without tongues, bad men are without truth.

၂၄၁ ယ်ကအတတ်ကမှင်စက်နှင့်ထူသည်။ ငြီးခါအတတ်ကားအိုးမဲ့နှင့်ထူသည်။

Knowledge gained in youth is like an ink mark, but knowledge gained in mature years is as a smudge of charcoal.

၂၄၉ မြင်းမှာအပြေး။ လူမှာလည်းအရဲ။

In a horse swiftmess, in a man courage.

၂၄၇ ခြေမနိုင်ကလေးသူကောင်း။ မျက်မမြင်ကအိပ်ကောင်း။

A lame person is as good as a gentleman (*i.e.*, he cannot walk or labour), a blind man is as good as one asleep.

၂၄၈ အိမ်မှာနေကလေးသူကောင်း။ တောမှာလားကဆင်နှင့်မောင်း။

At home like a man of gentle birth, abroad like a wild elephant.

၂၄၉ ပညာရှိကိုကြီးငယ်မဆိုရာ။ စကားတတ်ကိုကျပ်တတ်ပေါ့ယံရာ။

Among the wise one does not count by age ; knowledge makes its own way.

၂၅၀ သူခိုဥစ္စာကိုမြင်ကသေရှင်မည်မသို့။ တန်ငါငါးမြင်ကဆွေရင်းမှန်းမသို့။

250. A fisherman does not mind about his clothes when he sees fish, a thief has no thought of his life with booty in view.

၂၅၁ သမုတ္တရာပင်လယ်မှာလည်းကပ်မမြင်။ လူတို့ကိုမှာလည်းလာမည်ဘေးကိုမမြင်။

From the midst of the ocean no one can see the shore ; coming danger also is not perceived in the midst of prosperity.

၂၅၂ ဆင်ကအကြီးတစ်ရောမွေးသည်။ ဝက်ကအရှေ့တစ်ဆယ်မွေးသည်။

The big elephant brings forth but one young one at a time, but the pig produces by tens.

၂၅၃ မပုတ်ဘဲကိုမနုန့်။ မဟုတ်ဘဲကိုမဆိုတန့်။

There is no stink without rottenness ; do not speak falsely.

တောမှာရိုဝင်သောကျွဲကကျားကိုစားခံသည်။ လူ့မြို့ကြားမှာဝင်သောလူကားသတိမသင့်သည်။

If the buffalo goes into the dense jungle, the tiger eats him ; he who frequents the society of fools, risks a beating.

၂၅၁ မောင်ကနွဲမကိကြင်သည်။နွဲမကလင်ကိစားစေချင်သည်။

The brother loves his sister, but the sister loves her husband.

၂၅၂ အမိကသားကိုချစ်သည်။သားကမယားကိုချစ်သည်။

The mother loves her son, but the son loves his wife.

၂၅၃ ပြန်ဖက်မှာလည်းရေမတင်။လှူရိက်ကိုလည်းပြောမဝင်။

As water runs off the 'peen' leaf, so good advice slides off a fool.

၂၅၄ လူအိုကပြောကြူးသည်။လူငယ်ကငိုကြူးသည်။

In age, talk ; in childhood, tears.

၂၅၅ ဆောင်းခါကျွန်ပြေးခွီးမှာတွေ့သည်။နွေခါကျွန်ပြေးမိတ်မှာတွေ့သည်။

In winter the idle slave will always be found in the ingle nook ; in summer the missing buffalo will be found in the mud pool.

၂၅၆ အကိုကပါးအသံနွိုး။ကိုကမအားအလုပ်များ။

260. The body of a frog, but the voice of an ox. Small men are often the best workers.

၂၅၇ ဗင်ကသီကပြေးကြူးသည်။မရမာကရန်ကြူးသည်။

The Bengalee is talkative, the Burman quarrelsome.

၂၅၈ ဖြစ်စေချင်ကေရဟန်းလုပ်။ဟင်သားစားချင်ကေနတ်ကြာလုပ်။

He who wishes to sit idle, should become a priest ; he who wishes to eat meat, should become an exorciser of spirits.

[Spirits are exorcised by the blood of a sacrifice ; the animal offered up falls to the exorciser.]

၂၅၉ ပေးကေချက်ချင်း။ရောင်းဝယ်လျှင်လက်ငင်း။

If you give, give quickly ; if you trade, ready money.

[Latin.—“ Bis dat qui cito dat.”]

၂၆၀ လှူကိုလည်မယုံကဲ့။ကုန်ကိုလည်အကြွေးမပေးကဲ့။

Give neither trust nor credit.

၂၆၁ လယ်ကောင်းကော့၍။လင်ကောင်းကောမယား

Good soil gives good grain, a good husband makes a good wife.

၂၆၂ ကျားကိုကြောက်ကောတာကြီးသည်။လူကိုကြံ့ကောတာငယ်သည်။

He who fears the tiger, thinks the jungle very big; he who fears men thinks it too small (to hide himself).

၂၆၃ အိုးကြီးကွကောအိုးရှေးလံ့ရှိသည်။ဆင်ကြွန်ကောလည်းကွဲထက်ကြီးသည်။

A large pot, even though broken, is bigger than a small one; a thin elephant is still larger than a buffalo.

၂၆၄ မြင်းအကောင်းမှာလည်းရှောင်းနှင့်မကင်း။သွားကောင်းမှာလည်းသူနဲ့နှင့်မကင်း။

A valuable horse is kept in the stable and a good doctor always finds employment in the sick room.

၂၆၅ ယောက်ျားအိုမှာမယားပျိုရကောလက်တင်ပေါက်ကိုစောင်တီးမိသည်။မိခွအိုမှာလ
ပျိုရကောရေအိုခက်မှာငါ့ခတ်မိသည်။

If an old man gets a young wife, he is forthwith so delighted that he will strum the window sill and think it a lute; if an old woman gains a young husband, she is so foolishly in love that she puts spices into the drinking water instead of the food.

၂၆၆ အိပ်မည်အခါခတ်လို့မြစ်။စာမည်အခါစားဦးမြစ်။

270. Dust your bed place before sleeping, and in eating always throw away the first mouthful.

၂၆၇ မိမိမှာမာယာ။ယောက်ျားမှာလင်ကာ။

Woman's ability is shown in artifice, man's in the recital of verses and stories.

၂၆၈ မိတ်ချေးတရာနှင့်ဆင်ချေးတတုံမမျှ။လူမြိုက်စကားခွန်းတရာနှင့်ပညာရှိစကားတခွင်း
မမျှ။

A hundred pillules of goat's dung do not equal one of an elephant, a hundred words from a fool are not worth one word from a wise man.

၂၇၃ ဖျိုသည်လို့လည်းမလိုက်တဲ့အိုသည်လို့လည်းမပြစ်တဲ့။

Do not love a woman because she is young, nor cast her off because she is old.

၂၇၄ ရွှားကစာလို့ပင်သေသည်။လူကကြံလို့ပင်သေသည်။

Beasts die eating, men die thinking.

၂၇၅ ခွေးဟောင်တိုင်းကိုလည်းကျောက်ခဲမပြစ်နိုင်။လူအကြံပေးတိုင်းကိုလည်းမလိုက်နိုင်။

One cannot fling stones every time the dog barks, neither can one follow the advice of every one.

၂၇၆ ဇွဲကိုခတ်ကေပွားသည်။မာန်ကိုသိုကေရန်များသည်။

By keeping down a fire its intensity increases, by nursing anger a quarrel grows worse.

၂၇၇ ချောင်းကောက်မှာစကားထားရေရာကြိုင်မည်လို့နှင့်။အရုပ်ဆိုးရေမှာစကားတုံးပညာရာကောင်မည်လို့ရေနှင့်။

The river cannot be grumbled at for its crookedness if its waters are pure, a man should not be disliked for ill looks if he be discreet.

၂၇၈ ချပ်ရေလို့လည်းရေမချိုဘဲမနေတဲ့။ချစ်တေလို့လည်းမကြောက်ဘဲမနေတဲ့။

278. Do not be dirty because the water is cold, do not be wilful because you are a favourite.

